

Het probleem is dat Loicq zich zowel voor het Indo-Europees als voor het Keltisch verlaat op oude naslagwerken zonder de recentere literatuur – en ontwikkelingen in het vakgebied – te kennen of goed op waarde te schatten. Met name op het gebied van het Keltisch is de afgelopen vijftien jaar veel vernieuwend werk gepubliceerd, zowel wat betreft de kennis van de oude talen zelf als specifiek op naamkundig gebied. Daarmee kunnen bijvoorbeeld de werken van Dauzat over de Franse plaatsnamen en riviernamen voor de oudere namen niet langer als betrouwbaar gelden. Ook de theorieën van Krahe over een verondersteld ‘Alteuropäisch’ of van Gysseling over een ‘Belgisch’ (min of meer identiek met Kuhns ‘Nordwestblock’ als taal ‘tussen Keltisch en Germaans’) worden door Loicq in zijn inleiding weliswaar kritisch besproken, maar komen vervolgens steeds uitvoerig aan bod in de etymologische onderdelen van de lemma’s in zijn lexicon.

Misschien is het overmoedig om riviernamen tot in hun grondbetekenis te willen verklaren en etymologiseren. Zeker in een taalkundig zo complex gebied als de Frans-Nederlandse (Romaans-Germaanse) contactzone, waar in elk geval Keltisch, Romaans en Germaans een rol spelen en de dialectologie complex is, is dit beslist een waagstuk. Net als bij zijn befaamde landgenoot Maurits Gysseling mogen we Jean Loicq dankbaar zijn voor de omvangrijke verzameling riviernamen die in dit naslagwerk is ontsloten, maar dienen we de gepresenteerde etymologieën met uiterste omzichtigheid te raadplegen. Zoals mijn beschouwing van het lemma ‘Meuse’ laat zien, biedt dit werk beslist aanknopingspunten tot nader onderzoek. In de wetenschap is dat een belangrijke verdienste.

MAURITS W.
ERTSEN

Ton Burgers, *Nederlands grote rivieren. Drie eeuwen strijd tegen overstromingen*. Matrijs, Utrecht 2014. 352 blz. Geïll. ISBN 978-90-5345-483-1. € 49,95.

In een eerdere recensie van drie waterstaatsboeken van mijn hand¹ gaf ik aan dat grote lijnen geen verklaring kunnen zijn voor wat we (denken te) zien, maar juist het resultaat zijn van de kluwen(s) van kleinschalige, kortere termijn handelingen van mensen zoals u en ik, al dan niet een paar honderd jaar eerder. Het recent verschenen boek van Ton Burgers over de grote rivieren in Nederland kan gezien worden als een nieuwe loot aan de waterstaatsgeschiedenisstam waarbij hetzelfde argument kan worden gebruikt. In acht hoofdstukken legt Burgers uit hoe en waarom de huidige situatie in Nederland wat betreft de loop en afvoer van rivieren zo anders is dan in 1700. Via discussies over de verdeling van het Rijnwater (Hoofdstuk 2), via diverse discussies over het terugbrengen van de overstromingskansen (Hoofdstuk 3, Hoofdstuk 4), het uiteindelijk geformuleerde antwoord van het ‘normaal’ maken van de grote rivieren in de negentiende eeuw (Hoofdstuk 5, met speciale aandacht voor de Maas in Hoofdstuk 6) komen we terecht in de twintigste eeuw waarin eerst de Rijn gestuwd moest worden (Hoofdstuk 7) om daarna weer ruimte te krijgen (Hoofdstuk 8).

In zijn hoofdstukken laat Burgers gedetailleerd zien wat de rivieren deden, wat verschillende Nederlanders daarvan vonden, waar de discussies om ingrepen al dan niet te doen op gebaseerd waren, hoe oplossingen verworpen of geaccepteerd werden, hoe oude niet-geselecteerde oplossingen regelmatig terugkwamen in het debat, kortom hoe ingewikkeld de riviergeschiedenis van Nederland is. Burgers laat zien dat de Nederlandse rivieren zijn gevormd in een continue proces van interactie tussen menselijk handelen en materiële omgeving. Het menselijke aspect kan niet begrepen worden zonder het materiële en andersom. Resultaten van individuele manipulaties op korte termijn kunnen heel goed effect hebben op andere veel grotere tijd- en ruimteschalen, waarbij zelfs hele samenlevingen kunnen worden beïnvloed.

Over het geheel genomen vind ik het boek van Burgers geslaagd. Toegegeven, zelfs voor iemand die van details houdt is de hoeveelheid (technische) informatie overweldigend. Een opvallend detail vind ik dan weer wel dat Burgers het begrip overstromingskans niet juist definieert (het is een kans per jaar, niet een gebeurtenis eens in de zoveel jaar). Daarnaast lijkt het alsof met enige regelmaat bronteksten redelijk letterlijk zijn weergege-

¹ Maurits W. Ertsen, ‘Boekbespreking: Alfons Fransen, *Dijk onder spanning. De ecologische, politieke en financiële geschiedenis van de Diemerdijk bij Amsterdam, 1591-1864*’, *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 20 (2011), 88-92.

ven, maar niet als direct citaat, wat de stijlvastheid niet altijd ten goede komt. Verder constateer ik dat ons eigen Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis niet op het netvlies is geweest bij Burgers, terwijl daarin toch een en ander over het thema is gepubliceerd. Mijn grootste probleem is echter de positie die Burgers gaandeweg het boek inneemt. Is hij in de vroege hoofdstukken de duider van discussies, waarbij de rivieren zelf (bijna) als actoren meedoen in het debat – zeer terecht wat mij betreft – in latere hoofdstukken wordt Burgers meer en meer de beoordelaar van en zelfs deelnemer in de debatten die hij beschrijft.

In de Epiloog komt dit het sterkst naar voren. Na nog een keer benadrukt te hebben dat voorspellingen die in het verleden bediscussieerd werden, niet altijd uit bleken te komen, dat we dus nooit volledige zekerheid hebben, concludeert Burgers dat we “een vaste lijn” moeten volgen “zoals de inspecteurs van de waterstaat dat 160 jaar geleden, gesteund door Thorbecke, hebben gedaan”. Als Burgers één ding laat zien – en zou moeten hebben geschreven – is het dat die vaste lijn achteraf geclaimd werd, dus een historische constructie is. De ‘volgers van de vaste lijn’ hebben die lijn steeds moeten maken, veiligstellen en behouden. Van mij mag Burgers best vinden dat “die nuchterheid en dat praktische inzicht” weer aan belang moeten gaan winnen in onze eigen tijd, maar daarmee neemt hij op dezelfde manier een politiek standpunt in als de vele betrokkenen die hij de revue laat passeren. Ook de rivierengeschiedenis die Burgers zelf wil maken zal onderhandelbaar blijken te zijn, net als de rivierengeschiedenis die hij bespreekt in zijn mooie boek.

Aad de Klerk, *De oude kaarten van Zeeland. Stad en dorp, land en water in vier eeuwen cartografie*. W Books, Zwolle 2015, in samenwerking met Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland en Zeeuws Archief. 128 blz. Geïll. ISBN 978-94-625-8077-0. € 24,95.

ADRIE
DE KRAKER

De Oude kaarten van Zeeland lijkt de zoveelste atlas met historische kaarten van een provincie, maar is dat niet. Aan deze atlas ligt een nieuw concept ten grondslag, waar de bespreking en voorstelling van alle 48 kaarten in worden vervat. De Klerk heeft zijn boek als volgt ingedeeld. Na een inleiding, waarin hij wat begrippen, algemene kaartkenmerken, soorten kaarten en typische problemen die oude kaarten vormen bespreekt, volgt de voorstelling van 48 kaarten. Hij sluit het boek af met een verklarende woordenlijst, geraadpleegde literatuur en wat nadere gegevens omtrent herkomst van de kaarten en de colofon.

Hoe stelt hij zijn kaarten voor en wat is zijn nieuwe concept? Van elke kaart zijn er meerdere afbeeldingen. Allereerst is er een afbeelding van de volledige kaart, vervolgens – indien het om een grote overzichtskaart gaat – wordt er een detail uitgenomen. Voor grote kaarten betekent dit een ruimte van vier bladzijden per item, voor kleinere kaarten twee. Naast de kaart is bovenaan de bladzijde ook steeds de locatie van het beschreven kaartdeel van Zeeland aangegeven met daarnaast kort gegevens omtrent de kaartmaker, titel, jaar, afmetingen, schaal en waar de kaart wordt bewaard. Wat de herkomst betreft, worden kaarten besproken uit de Bodel Nijenhuis collectie, Zeeuws Archief, Zeelandia Illustrata (Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen), Algemeen Rijksarchief te Brussel en zelfs uit Parijse archieven.

De auteur begint vervolgens met het uitleggen wat er op de kaart te zien is, verklaart daarbij namen (topografie), plaatst dit in de tijd en sluit af met enkele kritische noten. Bij een aantal kaarten verwijst hij ook naar geraadpleegde literatuur over de kaart zelf, zoals over de beroemde Scheldekaart (1504/05), of studies waarbij de kaart is gebruikt.

In de atlas worden naast overzichtskaarten ook plattegronden van steden en forten besproken, zoals Middelburg, Sas van Gent, Zaamslag, Sint Maartensdijk en anderen, maar ook kaarten van waterlopen en typische waterstaatskaarten en kaarten van polders. Vooral deze laatste categorieën zijn voor ons van belang.

Kaart 11 (pp. 38-41) is het drijvende eiland Noord-Beveland. De kaart is gemaakt naar aanleiding van een ophanden zijnde herdijking van het eiland of een deel ervan. Sinds